

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra speciální zootechniky

Ornitoterapie – využití ptactva v zooterapii

Bakalářská práce

Autor práce: Anna Gergelová

Vedoucí práce: Ing. Lukáš Zita, Ph.D.

© 2014 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Ornitoterapie – využití ptactva v zooterapii" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 11.4.2014

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce
Ing. Lukáši Zitovi, Ph.D. za vedení bakalářské práce, svým rodičům a prarodičům, organizaci
ELVA HELP o.s. za spolupráci a svému papouškovi Brunovi.

Ornitoterapie – využití ptactva v zooterapii

Souhrn

Bakalářská práce pojednává o využití ptactva v zooterapii v České republice (někdy užívaný termín ornitoterapie není používán ve vědecké literatuře). Cílem bylo posoudit dostupné zdroje o ornitoterapii a zoorehabilitaci obecně, o vlivu ptactva na psychiku člověka, a zároveň i o rizicích této metody. Práce se dále zabývá i současným stavem organizací zabývajících se využitím ptactva v České republice, využívanými druhy ptactva, výcvikem zoorehabilitačních papoušků a jejich výchovou.

Využití ptactva v zoorehabilitaci je v současné době poměrně opomíjené odvětví zoorehabilitace. Podle dostupných zdrojů nabízí tento druh zoorehabilitace pouze dvě organizace a to ELVA HELP o.s. v Liberci a Pohodáři VSKH (volné sdružení kolem Hombre) v Českých Budějovicích. ELVA HELP o.s. využívá ochočeného poštovního holuba a kohouta, Pohodáři VSHK papoušky ara a žaka kongo. Využití ptactva se dá pojmout jako přímý chov ptactva v domácích prostřední označované je OT1 (ornitoterapie 1) nebo jako OT2 (ornitoterapie 2), které praktikuje majitel ochočeného ptáka v zařízeních sociálních služeb. Především pozitivní ohlasy jsou od majitelů ručně dokrmených papoušků, ale zapomínat se nesmí i na ostatní druhy ptactva jako jsou holubi, drůbež případně pěvci.

Ptáci příznivě ovlivňují psychiku lidí. Pomáhají lidem zbavit se pocitu osamělosti a přinášejí pocit užitečnosti a smysluplnosti jejich života. Chov, péče a výchova ptactva mohou lidem nahrazovat péči o potomka, kterého z nějakého důvodu nemohou mít a touží po něm, jako jsou neplodné páry, homosexuální dvojice, osamělí jedinci. Dále mohou snižovat depresivní stavy po ztrátě osoby blízké. Nejčastěji je ptactvo využíváno u seniorů a to obě formy ornitoterapie ať už ornitoterapie 1, tedy přímý chov papouška v domácím prostředí v rodině, kde se o něj klient sám stará a má ho za přítele. Tak forma ornitoterapie 2, kdy vycvičený pták spolu s terapeutem dochází za klientem nejčastěji do zařízení sociálních služeb, kde se snaží klienta aktivovat nenásilným způsobem. Největší úspěch má ornitoterapie 2 u klientů se vztahem k ptactvu jako jsou např. bývalí holubáři, hobby chovatelé drůbeže atd.

Klíčová slova: využití ptactva v zoorehabilitaci, zoorehabilitace, ptáci, papoušci, psychika člověka

Ornithotherapy - the use of birds in zotherapy

Summary

This thesis deals with the use of birds in zoo therapy in the Czech Republic (the term ornithotherapy is sometimes not used in the scientific literature). The aim of the thesis was to assess the available resources about ornithotherapy and zoorehabilitation in general and the impact of birds on the human psyche, as well as the risks of this method. The thesis also deals with the current state of organizations dealing with the use of birds in the Czech Republic, especially with the exploiting of various bird species and parrots, their upbringing and training for therapy.

Nowadays, the use of birds in rehabilitation is a relatively neglected branch of zoorehabilitation. According to the available resources, only 2 organizations offer this kind of zoo rehabilitation. These are ELVA HELP o.s. in Liberec and Pohodář VSKH in České Budějovice. ELVA HELP o.s. uses domesticated tame pigeon and a rooster. Pohodář VSKH used mostly parrots especially the Blue-and-yellow Macaw (*Ara ararauna*) and the Congo African Grey Parrot. Use of birds can be understood as a direct breeding of birds in the family circle, called OT1 (ornithotherapy 1) or OT2 (ornithotherapy 2), when the owner of the domesticated bird visits facilities of the social services. The biggest positive feedback in therapy is from the owners of parrots nevertheless its necessary not forget also other types of birds such as pigeons or poultry.

Birds have favourably affected the psyche of the people. They help people get rid of the loneliness and bring a sense of usefulness and meaningfulness to their lives. With breeding, care and education of birds, people may substitute the care of a child who for some reason they cannot have, such as infertile couples, gay couples and lonely individuals. They may also reduce depressed feelings after the loss of a relative. The birds are mostly used for seniors in both forms of therapy when in the first type of therapy is the parrot in the home of the family, where the client is taking care of the parrot and has him as a friend.

However the second therapy type where a trained bird visits clients with the therapist in the social services facilities and where the client is trying to activate a non-violent manner has the greatest success.

Keywords: The use of birds in zoo rehabilitation, zoo rehabilitation, birds, parrots, human psyche

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Cíl práce.....	9
3 Literární rešerše.....	10
3.1 Zoorehabilitace.....	10
3.2 Definice typů zooterapie dle metody.....	10
3.2.1 Animal Assisted Activities.....	10
Animal Assisted Therapy.....	11
Animal Assisted Education.....	12
3.2.2 Animal Assisted Crisis Respons.....	12
3.3 Využití zvířat v zoorehabilitaci.....	13
3.3.1 Využití psa v rámci zoorehabilitace.....	13
3.3.2 Hiporehabilitace – využití koně v rámci zoorehabilitace.....	13
3.3.3 Využití koček v rámci zoorehabilitace.....	15
3.3.4 Využití delfinů v rámci zoorehabilitace.....	15
Další zvířecí druhy využívané v zoorehabilitaci.....	15
Přehled:15	
3.4 Historický vývoj zoorehabilitace.....	16
3.5 Využití ptactva v zoorehabilitaci.....	17
3.5.1 Člověk a ptáci.....	17
3.5.2 Ornitoterapie.....	18
3.5.3 Formy ornitoterapie.....	18
3.5.4 Rizika ornitoterapie.....	18
3.6 Nejčastější využívané druhy ptactva v zoorehabilitaci.....	21
3.6.1 Papoušci.....	21
3.6.2 Dravci.....	27
3.6.3 Holubi.....	28
3.6.4 Poštovní holub.....	28
3.7 Využití pozitivního účinku ornitoterapie na člověka.....	29
3.7.1 Využití ptactva u seniorů.....	29
3.7.2 Deprese.....	31
3.7.3 Syndrom prázdného hnízda u žen.....	32
3.7.4 Bezdětné a homosexuální páry.....	33
3.8 Využití ptactva v praxi.....	34
3.8.1 Současné využití ptactva v České republice.....	34
3.8.2 Organizace zabývající se ornitoterapií.....	34
ELVA HELP o.s.....	34

Pohodáři Volné sdružení kolem Hombe -VSKH.....	35
3.9 Výcvik a výchova papouška pro využití v zoorehabilitaci	35
3.9.1 Výcvik papouška.....	35
3.9.2 Socializace	37
3.9.3 Pomůcky pro ornitoterapii OT2.....	37
4 Závěr.....	39
5 Seznam literatury	40
6 Přílohy	44
6.1 Seznam příloh	44
6.2 Přílohy	1

1 Úvod

Téma své bakalářské práce jsem volila s ohledem na svoje zájmy. Přestože nejsem chovatelem papoušků od dětství, před více rokem jsem si pořídila papouška druhu žako kongo. Už při čekání na vylíhnutí svého nového přítele jsem si přečetla řadu literatury, kde se zmiňují o velmi intenzivním vztahu papouška a člověka a oddané povaze těchto opeřenců. Po osobní zkušenosti s dokrmováním, péčí, výchovou a výcvikem jsem si sama ověřila, že vztah člověka a papouška je opravdu velmi jedinečný, a až překvapivě podobný vztahu dvou lidí. Velcí papoušci dokáží rozpoznat náladu svých majitelů a spolu s nimi ji prožívat. Jejich city jsou výrazně vyjádřené, a není pochyb o jejich vztahu k člověku. Proto když se mi naskytl možnost vybrat si téma Ornitoterapie – využití ptactva v zoorehabilitaci, příliš jsem neváhala, přestože odborné či vědecké literatury na toto téma není mnoho a tento druh zoorehabilitace není příliš častý. Po spolupráci v organizaci ELVAHELP o.s. jsem se přesvědčila, že i využití i jiného druhu ptactva, než jen papoušků, může být přínosné.

ELVA HELP o.s. je občanské sdružení sídlící v Liberci a primárně se zabývající výcvikem asistenčních a vodících psů, využitím psů v zoorehabilitaci a krizovou intervencí za pomoci zvířat. Jako vedlejší aktivitu mají i provozování formy ornitoterapie 2. K těmto účelům používá dvouletého poštovního holuba Supíka a tříletého kohouta Pepíka. Ornitoterapie zajišťuje Bc. Andrea Tvrdá s holubem a dobrovolnice Pavlína Hrušková s kohoutem. Klientům se na ornitoterapii líbí, že mohou na oba ptáky sahat a také, že je ptáci pravidelně navštěvují společně s paní Bc. Andreou Tvrdou a dobrovolnicí Pavlínou Hruškovou.

Kohout Pepík je využíván hlavně k jednorázovým terapiím, ale holub Supík chodí pravidelně jedenkrát týdně například do Domu seniorů v Liberci – Františkov p.o. Někdy chodí Supík i společně se psy pro canisterapii a probíhá kombinované využití zvířat. Řada klientů si nikdy nesáhala na kohoutův hřebínek nebo na holuba a je proto pro ně zajímavé si to zkusit. Ze začátku mohou mít strach a obavy, ale když zjistí, že jim ptáci neublíží, velmi si je oblíbí. Oba ptáci jsou velmi dobře socializovaní. Holub Supík jako mládě vypadl z hnízda a paní Tvrdá se ho ujala, díky tomu nemá Supík strach z lidí. Kohout Pepík zase bydlel a stále bydlí od malého kuřete v panelovém bytě společně s ostatními členy domácnosti a je tudíž zvyklý na lidi.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je soustředit odbornou a vědeckou literaturu týkající se především problematiky ornitoterapie jako součástí zooterapie, vlivu jejího účinku na člověka a dalších aspektů spojených s touto problematikou.

3 Literární rešerše

3.1 Zoorehabilitace

Existují spekulace, že zvířata mohou snižovat jak pocit úzkost, tak i aktivaci sympatického nervového systému poskytnutím příjemného rozptýlení, posilováním pocitu bezpečí a poskytnutím zdroje uklidňujícího kontaktu. Mohou lidem pomoci se vyrovnat se samotou a depresemi tím, že jim poskytují společnost, zvyšují zajímavost a variabilitu životního stylu, jsou také subjektem, o který je možné pečovat (Friedmann, 1995). Jak už se to v průběhu akademického vývoje stává, jsou navrhovány různé výrazy k označení stejného jevu (Odendaal, 2007). Kruger et Serpell (2006) našli v dostupné literatuře 20 různých definicí, které se používají pro popis AAT (Animal – Assisted Therapy) a více než 12 klíčových slov v databázovém vyhledávání, které identifikují koncepty AAT a aktivit s pomocí zvířat (AAA). V roce 1999 Delta Society publikovala Standardy pro uskutečňování aktivit a terapie s pomocí zvířat, čímž se pokusila o vytvoření standardizovaných termínů a definic. V tomto článku termín zásahy s pomocí zvířat (AAIs) je použit jako zastřešující termín pro AAA a AAT. (Anonym, 2005).

Již v roce 1993, Howell-Newman a Goldman popsali AFT (Assistant facility therapy) jako terapeutické interakce lidí a zvířat, ke zlepšení jejich fyzického a emocionálního zdraví. AFT, v minulých letech označované jako pet-therapy, je rozdělen do dvou kategorií: Animal – Assisted activities (AAA) a Animal – Assisted Therapy. Oba AAT i AAA byly studovány v různých populacích a zařízeních zdravotní péče (Anonym, 2009).

3.2 Definice typů zooterapie dle metody

3.2.1 Animal Assisted Activities

AAA neboli aktivity za pomoci zvířat je přirozený kontakt člověka a zvířete zaměřený na zlepšení kvality života klienta nebo přirozený rozvoj jeho sociálních dovedností (Freeman, 2007). Odborníci na AAA, i když nesměřují ke konkrétním terapeutickým cílům, vytváří příležitosti pro motivační, vzdělávací, rekreační a terapeutické přínosy ke zvýšení kvality života (Anonym, 2005). Cíle definuje zooterapeut ve spolupráci s osobami pečujícími o klienta. Jedná se například o přirozené zlepšení komunikace, pohyblivosti, motivaci, odbourávání stresu, uzavřenosti, nečinnosti apod. (Freeman, 2007). Takové aktivity mohou

zahrnovat přivádění koček a psů k pacientům nemocnic, nebo domů s pečovatelskou službou, nebo akvária umístěná v zdravotnických zařízeních (Edwards et Beck, 2002).

Hlavním cílem je obecná aktivizace klienta. Nejčastějšími klienty jsou klienti zařízení sociálních služeb (domov pro seniory, pro osoby se zdravotním postižením, centra denních služeb atd.) a školských zařízení (dětské domovy, speciální školy, zařízení pro výkon ústavní výchovy aj.), méně často je canisterapie praktikována ve zdravotnických zařízeních (léčebny dlouhodobě nemocných, psychiatrické nemocnice aj.) (Freeman, 2007). Anonym (2005) představuje některá zvířata, která mohou být použita pro AAI (zásahy s pomocí zvířat): psi, kočky, morčata, kakadu, afričtí šedí papoušci, koně, kozy, kuřata, osli, vietnamská prasata a lamy. Výzkumné studie také popisují delfíny jako prospěšná zvířata a terapeutické přínosy sledování akvárií (Edwards et Beck, 2002). Odborníci napomáhající v těchto aktivitách jsou, mimo jiné, asistenti registrovaných povolání (pečovatelsví, fyzioterapie, stejně jako zotavovací terapie), studující a pracovníci ve zvířecích útulcích (Kruger et Serpell, 2006). Freeman (2007) uvádí, že součástí týmu bývají kromě pečovatелů nebo vychovatelů také dobrovolníci, kteří zajišťují zájmovou společenskou činnost. Zooterapeut si vede vlastní záznamy, které podle potřeb nebo požadavků konzultuje s personálem. Svou činnost vyhodnocuje v rámci pravidelných supervizí nebo revizních schůzek. Typickými technikami jsou hlazení zvířete, hry, péče o zvíře, přirozené procvičování komunikace a paměti apod.

Animal Assisted Therapy

Freeman (2007) uvádí, že AAT, neboli terapie za pomoci zvířat je cílený kontakt člověka a zvířete, zaměřený na zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta/pacienta. Anonym (2005) uvádí, že AAT má konkrétní cíle a záměry pro zvíře a pacienta ke splnění. Cílem je zlepšení sociálních, emocionálních a kognitivních funkcí, které jsou měřeny a dokumentovány. Barba (1995) udává, že AAT se používá jako doplněk pro tradičnější formy terapie založené na rostoucí znalosti výhod, která zvířata poskytují pro nemocné, seniory a izolované. Freeman (2007) udává, že cíle terapie definuje profesionál, který je obeznámen s cíli léčby klienta. Cíle jsou individuálně stanoveny tak, aby podporovaly rozvoj konkrétních fyzických poruch, nemocí nebo stavu nepohody. Tato terapie je uskutečňována, nebo asistována odborníkem na AAT, který byl vyškolen k zapojování zvířete jako způsobu terapie. Odborníci AAT získávají povolení ve svém oboru a poté jsou školeni jako odborníci na zvířata. Tito odborníci zahrnují, mimo jiné, zdravotní sestry, pečovatele, lékaře, fyzioterapeuty, sociální pracovníky a registrované poradce (Kruger et Serpell, 2006).

Má-li odpovídající odborné vzdělání (zdravotní/ sociální/ pedagogické), je přípustné, aby se zooterapeutický tým skládal z daného zooterapeuta-profesionála a otestovaného zvířete. Pokud je zooterapeutem proškolený laik, je nutná přímá spolupráce s profesionálem, který o klienta pečuje (Freemann, 2007). Zájem a odezva od ošetřovatelského personálu a pacientů jsou v naprosté většině pozitivní (Barba, 1995).

Animal Assisted Education

Freeman (2007) uvádí, že AAE, neboli vzdělávání za pomoci zvířat je přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociální dovedností klienta. Parish-Plass (2008) uvádí, že AAE obecně má terapeutické, vzdělávací nebo rekreační cíle. Ty mohou mít terapeutický vliv na účastníka, ale neměla by být zaměňována za léčbu, při které terapeut zkoumá vnitřní svět dítěte s vlivem přítomnosti zvířete jako nástroje terapie. Cíle definuje pedagogický personál ve spolupráci se zooterapeutem. Parish-Plass (2008) dodává, že AAA a AAE se cvičí s pedagogy, laiky a dobrovolníky. Freeman (2007) uvádí, že je-li zooterapeutem proškolený laik, pracuje vždy v týmu s pedagogickým personálem. Cíle jsou stanoveny pro skupinu studentů (forma přednášek, besed, ukázek, zájmových kroužků), anebo individuálně u klientů se specifickými poruchami učení, výchovnými problémy nebo jinými specifickými potřebami. Nejčastějšími klienty jsou osoby se specifickými poruchami učení, chování nebo komunikace, kde lze činnost zaměřit na zlepšení těchto poruch. Další cílovou skupinou jsou studenti běžných škol, kde se výuka zaměřuje na vztahy lidí a zvířat, biologii, téma psí pomoci postiženým, motivaci k zodpovědnosti apod. Typickými technikami jsou předávání informací zábavnou formou a názornou ukázkou, využití zvířete jako prostředníka pro výuku, hry pro rozvoj motoriky, komunikace, motivace, péče o zvíře apod. (Freemann, 2007).

3.2.2 Animal Assisted Crisis Respons

AACR neboli krizová intervence za pomoci zvířat, je přirozený kontakt zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí, zaměřený na odbourání stresu a celkové zlepšení psychického nebo i fyzického stavu klienta. Náplň činnosti ovlivňuje momentální krizová situace-přírodní katastrofa, teroristický čin, kriminální čin apod. Cíle definuje sám zooterapeut případně ve spolupráci s dalším pracovníkem krizové intervence, a to zcela na základě aktuální potřeby klienta. Hlavním cílem je podpora procesu stabilizace situace. Nejčastějšími klienty jsou oběti katastrof nebo násilí a jejich rodinní příslušníci, osoby evakuované mimo domov a do velké míry také ostatní pracovníci záchranného týmu a

dobrovolníci, pomáhající s odbouráváním škod. Vzhledem k náročnosti tohoto typu práce je nutné, aby měl zooterapeut kromě výše uvedené průpravy pro běžnou zooterapii také dostatečnou praxi se širokou škálou klientů, výbornou znalost psychologie a byl plně proškolen v rámci integrovaného záchranného systému. Zooterapeut musí být schopen samostatné práce za složitých podmínek a jeho zvíře musí být obzvláště odolné vůči stresu. Typickými technikami jsou psychologické metody, empatie, motivace ke komunikaci a interakci, hlazení, hry, brašny s drobnostmi a hračkami apod. (Freeman, 2007).

3.3 Využití zvířat v zoorehabilitaci

3.3.1 Využití psa v rámci zoorehabilitace

Kalinová (2006) uvádí, že canisterapie je jednou z metod rehabilitace, která slouží k podpoře zdraví lidí všech věkových kategorií, při níž se využívá interakce mezi člověkem a psem. Pojem zdraví je přitom vnímán z bio-psycho-sociálního pohledu. Eisertová (2007) uvádí, že jako canisterapie se dá také definovat léčebný kontakt psa a člověka. Je prováděna formou skupinovou či individuální. Pes je výborným společníkem, ale také výchovným prostředkem pro klienta. Eisertová (2007) dodává, že canisterapie dále přispívá k rozvoji jemné a hrubé motoriky, podněcuje verbální i neverbální komunikaci, orientaci v prostoru, zvyšuje motivaci podílet se na vlastním léčebném procesu, zlepšuje interakci klienta s ostatními klienty – ošetřovateli – rodiči atd. Podle Tiché (2007c) je obecným cílem canisterapie rozvoj (popř. udržení schopností a dovedností) nebo podpora, a to v oblast motoriky nebo psychosociální oblasti, psychosociální podpora aj. Eisertová (2007) uvádí, že canisterapie může být využita k nácviku koncentrace a zvýšení pozornosti, rozvoji sociálního citění, zlepšení kvality života a v některých případech i snížení agresivity klienta. Tichá (2007c) ve své práci píše, v canisterapii je využíváno mnohých možností, které nabízí interakce mezi člověkem a psem. Pouhé odlišení metod AAA, AAT, AAE, AACR apod. nebo skupinové a individuální canisterapie udává velké rozdíly jak v provádění canisterapie, tak v přínosech pro klienta. Z pohledu intenzity kontaktu a místa setkávání můžeme canisterapii dělit na návštěvní program, rezidentní formu, pobytovou formu, jednorázové aktivity nebo krizovou intervenci.

3.3.2 Hiporehabilitace – využití koně v rámci zoorehabilitace

Hiporehabilitace je souhrnným pojmem pro formy ježdění na koni jako součástí komplexní rehabilitace (Freeman, 2007). Ačkoliv koně jsou součástí seznamu zvířat pro terapii a činnosti Equine Facilitated Mental Health Association (EFMHA, pobočka

Severoamerické asociace jízdy pro handikepované, North American Riding for the Handicapped Associations - NARHA) a americká hipoterapeutická asociace poskytují samostatné definice aktivit, které jsou popisovány jako psychoterapie s pomocí koní a hipoterapie. Tyto terapie jsou cílené a asistované registrovanými odborníky. Cíle těchto terapií jsou podobné jako cíle AAT u Delta Society (Kruger et Serpell, 2006). Anonym (2014a) uvádí, že hiporehabilitace (HR) je zastřešující a nadřazený název pro všechny aktivity a terapie v oblastech, kde se setkává kůň a člověk se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním nebo se specifickými potřebami. Hiporehabilitace se dělí na obory:

- **Aktivity s využitím koní (AVK)** – obor hiporehabilitace, metoda speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a práce, využívající prostředí určeného pro chov koní a práci s nimi, kontaktu s koněm a interakce s ním jako prostředku k motivaci, aktivizaci, výchově a vzdělávání lidí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním nebo se specifickými potřebami. (Anonym, 2014a).
- **Hipoterapie (HT)** je specifická léčebná rehabilitační metoda prováděná s písemným souhlasem lékaře. Terapie probíhá na koni se speciálním výcvikem pod vedením fyzioterapeuta či ergoterapeuta. Jedinečnost této terapie spočívá ve využití trojrozměrného pohybu hřbetu koně v kroku. (Anonym, 2014). Lidem, kteří nemohou chodit, kůň daruje „nové nohy“ a umožní dostat se do míst, kam dosud nemohli (Vízdalová, 2007).
- **Parajezdeckví** dříve pod názvem Sportovní ježdění hendikepovaných (Anonym, 2014a). Parasport se zdá být zatím jedním z nejelegantnějších způsobů, jak spojit skupiny lidí s postižením a bez postižení (Vízdalová, 2007). Jezdec se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním nebo se specifickými potřebami se s ohledem na svoje postižení za použití speciálních pomůcek či změněné techniky jízdy učí aktivně jezdit na koni, voltizním cvikům nebo vede koně v zápřeži, eventuálně se zúčastňuje sportovních soutěží (Anonym, 2014a).
- **Psychoterapie pomocí koní (PPK)** je oborem hiporehabilitace a je součástí komplexních léčebných postupů, které jsou poskytovány ve zdravotnických službách. PPK k léčbě pacientů/klientů využívá specifickou triádu terapeut-kůň-pacient/klient. Léčba je založena na působení psychologickými prostředky s využitím koně a jeho specifických vlastností jako pomocníka

při v psychoterapeutickém procesu k pozitivnímu ovlivnění duševního stavu pacienta/klienta (Anonym, 2014a).

3.3.3 Využití koček v rámci zoorehabilitace

Felinoterapie je založena na kontaktu s kočkou, při němž dochází k vzájemnému pozitivnímu působení (Kalinová, 2003). Mahelka (2007) uvádí, že vedle psa a koně patří kočka k nejčastěji chovaným společníkům člověka. Hypšová (2007) popisuje, že felinoterapie využívá pozitivní interakce mezi člověkem a kočkou k léčbě nebo podpoře zdraví člověka. Přesto, že by se správně měla felinoterapie nazývat AAT za využití kočky, pojem zdomácněl pro jakékoli využití kočky v rámci zooterapie (tedy i AAA nebo AAE apod.).

3.3.4 Využití delfínů v rámci zoorehabilitace

Dolphin-Assisted Therapy (DAT) je stále více populární volbou léčby pro nemoci a mentálním postižením poskytovaná účastníkům s možností koupání nebo interakcí s živými delfíny v zajetí (Marino, 2007). V ČR se tento druh zooterapie dosud nepraktikuje, není však zcela neznámý (Tichá, 2007a). Delfini jsou zajímaví partneři pro mnohostrannou interakci a hru. Klientům definoterapie nabízí příjemný prožitek v oblasti tělesného kontaktu, komunikace, sociální interakce i příjemně strávený čas. Důležitým momentem je zaujetí prožívanou chvílí, kdy klient zapomíná na okolní svět a soustředí se na přítomnost, jeho motivace k činnosti je spontánní (Breitenbach et Stumpf, 2003).

Další zvířecí druhy využívané v zoorehabilitaci

Přehled:

Malá domácí zvířata – morčata, křečci, fretky, akvariijní rybičky, plazy

Hospodářská zvířata – kozy, ovce, prasata

Volně žijící zvířata

Exotická zvířata v zoo atd.

3.4 Historický vývoj zoorehabilitace

Lacinová (2007) uvádí, historicky zaznamenáno je terapeutické nasazování zvířecích pomocníků v řadě léčebných zařízení. V belgickém Geelu byla zvířata ku prospěchu lidí systematicky využívána již ve středověku (Odendaal, 2007). Lacinová (2007) uvádí, že v Belgii (Gheel) je známa od 8. do 9. století jako doplňková terapie zdravotně postižených, dále, že v Anglii od 18. století fungoval quakery založený ústav pro duševně nemocné (klinika York Retreat v Yorkshiru), kde pacienti obstarávali zahrádku a malá zvířátka (králíci, drůbež) (Lacinová, 2007). Wiliam Tuke, jeden z quakerů, jak se členové této společnosti nazývali, založil toto zařízení, protože ho trápil způsob, jakým se nakládalo s pacienty v psychiatrických nemocnicích a blázincích. Jedním z cílů bylo poskytnout pacientům příležitost naučit se sebekontrolu pomocí péče o zvířata (Bustad et Hines, 1984). V roce 1867 byl v Německu založen dům křesťanské pomoci, kde jako pomoc hendikepovaným lidem chovali i zvířata. Lacinová (2007) dodává, že v 19. století vzniklo v německém Bethelu centrum pro epileptiky, které od svého počátku využívalo léčebných sil psů, koček, ovcí a koz, později i ptáků a koní. Je možné, že existovaly i další obdobné instituce a terapeutické programy využívající zvířata ke zlepšení terapie psychicky postižených osob, avšak údaje nebyly zveřejněny nebo se nedochovaly (Odendaal, 2007). Lacinová (2007) píše, že v roce 1992 vznikla mezinárodní asociace IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organisations) zabývající se oblastí výzkumu i praktické aplikace aktivit se zvířaty a konající se každé tři roky celosvětovou konferencí. ČR je jejím členem od roku 1995 prostřednictvím národní asociace AOVZ (Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům) (Lacinová, 2007).

3.5 Využití ptactva v zoorehabilitaci

3.5.1 Člověk a ptáci

Veselovský (2001) uvádí, že již od dávnověku lidé obdivují obratnost a majestátnost ptačího letu, krásné zbarvení ptačího opeření a v neposlední řadě melodické hlasové projevy. Doležalová (2007) popisuje, že papoušci fascinují člověka po několik staletí nejen kvůli svému pestrému zbarvení a vrozenému majestátu, ale také díky schopnosti naučit se mluvit a umění rozpoznat lidské pocity, čímž se člověku vnitřně přibližují. To, že jsou papoušci chováni ve společnosti lidí již v pradávných časech, ukazují například egyptské hieroglyfy, na nichž byl již v tehdejší době zobrazen severoafrický druh alexander malý (*Psitacula krameri*) (Forshaw, 2010). Ptáci získali sympatie člověka jistě i z etického pohledu. Po krásných a nápadných námluvách, které se nám zdají předobrazem něžnosti, oba ptačí manželé stavějí kolébku pro své děti a příkladná je i péče obou rodičů o mláďata (Veselovský, 2001). Doležalová (2007) popisuje, že staré pověsti dokonce uvádějí, že v žádné bohaté románské (římské) rodině papoušek nechyběl. Barevný opeřenec v malé zlaté kleci totiž symbolizoval vyšší postavení a otroci měli za úkol se o papouška starat a museli jej učit mluvit. V roce 1493, když se Kryštof Kolumbus vrátil z Jižní Ameriky, přivezl španělské královně Isabelle mimo jiné živý dárek v podobě páru amazoňanů kubánských (*Amazona leucocephala*). Veselovský (2001) uvádí, že v minulosti člověka sehráli ptáci velmi různorodou roli. Prvou formou vzájemného vztahu byl lidský obdiv a úcta, ale i strach před některými druhy ptáků, kteří se stali symbolem božských vlastností, schopných ovlivňovat život člověka. Důsledkem lidského obdivu k ptákům bylo uplatnění některých ptačích druhů jako posvátná či totemová zvířata, což dodnes přežívá v některých kulturách severní Austrálie, Nové Guiney, Afriky a zejména u jihoamerických Indiánů. Ptáci se objevili také v erbech šlechtických rodů, někteří z nich, například orli, ale i emuové, se dodnes uplatňují jako státní či národní symboly.

3.5.2 Ornitoterapie

Ornitoterapie tj. terapie prostřednictvím krotkého ptáka. Cílem ornitoterapie je zejména rozvíjet psychomotoriku, komunikační dovednosti, jemnou i hrubou motoriku, podpora motivace k léčbě - k rehabilitaci - k učení se - ke komunikaci - ke spolupráci apod. Ornitoterapii vede terapeut, jeho zvíře je jeho pomocník, kvalitu terapie ale zajišťuje právě člověk. Kvalita terapie se pozná tak, že všichni zúčastnění (zvíře, klient/i, terapeut) si odnášejí pocit úspěšnosti a pohody, klient navíc i pokud možno bonus z přiblížení se k cíli, který byl předem společně stanoven (Tvrdá, 2014).

3.5.3 Formy ornitoterapie

Ornitoterapii můžeme pojmut ze dvou pohledů (Doležalová, 2000). Prvním z nich je přímý chov papouška v domácím prostředí (dále OT1) a ten druhý představují ambulantní návštěvy různých léčebných zařízení či domovů pro důchodce, které praktikuje majitel s dobře vychovaným papouškem (OT2). Papoušci zde slouží pro potěchu oka klientů či pacientů a jsou určitým rozptýlením. Je problematické, aby se v těchto zařízeních chovali papoušci natrvalo, vzhledem k hygienickým požadavkům.

Doležalová (2000) dále uvádí, že z vlastní zkušenosti a praxe vím, že ornitoterapie OT 1 se nejvíce osvědčila u starších osob, které ztratily někoho blízkého. Životní ztrátou druha či dítěte se začaly cítit nepotřebné, neměly dostatek činnosti a motivace pro život. Následovaly deprese, nervozita a nedostatek chuti do dalších aktivit. V momentu, kdy se v jejich domácnostech objevil papoušek, u dotyčné osoby po krátkém čase psychické problémy ustaly. Lidé se měli o koho starat a oni sami byli novým partnerem pro němou tvář, která na nich byla životně závislá. Dobrý vliv mají papoušci také na osoby, které sice na jednu stranu chtějí žít fyzicky samy, ale na druhou stranu se cítí duševně osaměle. Jejich problém je v jistém smyslu obtížně řešitelný, protože v sobě mají blok – nedovedou se přizpůsobit a společně sdílet domácnost s další osobou. Papoušek je pro ně sice také určitým narušením klidu, ale tyto vesměs dominantní typy lidí mohou organizovat jeho život. A nadto, papoušek neumí hystericky a vyčítavě křičet, hádat se, slovně provokovat a je vděčný prakticky za cokoliv.

3.5.4 Rizika ornitoterapie

3.5.4.1 Hygiena

Zvířata v nemocničním prostředí mohou být vnímána jako neakceptovatelné narušení hygienických standardů (Odendaal, 2007). Hygiena zahrnuje všechny úkony směřující

k minimalizaci nebezpečí infekce v důsledku rozmnožování potenciálně škodlivých mikroorganismů. Hygienická opatření jsou tedy ve své podstatě převážně preventivní. Předpokladem pro dodržování hygieny v případě terapeutického použití zvířat by proto mělo být pouhé rozšíření existujících hygienických opatření (Odendaal, 2007).

3.5.4.2 Zoonózy

Existence onemocnění přenosných ze zvířat na člověka představuje z lékařského pohledu nejzávažnější argument proti používání zvířat v terapii (Odendaal, 2007). Ten může být ještě důležitější v případě, že se zvířata využívají pro staré lidi, nemocné nebo znevýhodněné. Ve skutečném životě je přenos onemocnění z dospělého zájmového zvířete na dospělého člověka vzácný. To platí zvláště v případech, kdy jsou zvířata vybraná pro terapeutické účely pod stálým veterinárním dohledem a kdy se dodržují základní hygienická pravidla. Bartl (2008) uvádí, že červy mívají především papoušci z odchytů a ptáci z chovů, kde se nedbá na správnou zoohygienu a veterinární zásady. Mláďata se mnou nakazit od rodičů. Pro je třeba provádět pravidelné preventivní odčervení. V chovech se provádí většinou před a po chovné sezoně, u mláďat pak při odstavu, před zařazením do chovu či před prodejem. Každý chovatel by měl provést bezpodmínečně odčervení při zakoupení nového jedince, při karanténování. Odendaal (2007) taktéž uvádí, že v případě, že jsou zvířata pravidelně odčervována, vakcinována a klinicky zdravá, existují dvě zoonózy, které by mohly představovat problém. Jednou je dermatomykóza koček, neboť kočky mohou být přenašeči tohoto onemocnění, aniž by se u nich projevovaly klinické příznaky. Druhou je psitakóza způsobená *Chlamydia psittaci*. Jejimi hostiteli jsou ve většině případů okrasní ptáci z čeledi papouškovití.

3.5.4.3 Možná zranění při zoorehabilitaci

Schantz (1990) ve svém průzkumu uvádí řadu údajů o pokousání zvířetem. K pokousání došlo vlastními psy, psy toulavými, kočkami a divokými šelmami. Odendaal (2007) uvádí, že situaci v běžné populaci nelze srovnávat s nemocničním prostředím. I relativně malý počet vážných případů poranění způsobených psy v běžném prostředí, však stojí za zmínku. Předpoklad je jasný. Pro každou situaci je třeba vybírat vhodné druhy, plemena i individuální zvířata. Splnění tohoto předpokladu je snadné, a tak není divu, že nikdy nebylo uvedeno jako problém, který by hrál roli v psychoterapii prováděné za pomoci zvířat. Bartl (2008) konstatuje, že problém klování a štípání řeší mnoho chovatelů – majitelů mazlíčků. Papoušci používají zobák jako nástroj na zpracování potravy, ale i jako důrazný argument při vyjadřování různých přání, v neposlední řadě i jako zbraň sloužící k obraně, tak

k útoku. S tím každý chovatel musí vždy počítat, obzvláště pokud papouška začnete učit různé povely a podobně. Svoji neochotu nebo tvrdohlavost důrazně podtrhne použitím zobáku. U papoušků však nehledejte krutost nebo zákeřnost. Abyste se štípání mohli bránit, musíte znát jen správný důvod, proč to papoušek dělá:

- Klování pramení buď ze stresu nebo ze strachu z někoho či něčeho
- Klování může souviset se vzrušením, zbystřením pozornosti a nejistoty z nové situace
- Důvodem bývá zvědavost, chuť ochutnat předmět nebo překážku před sebou
- V mládí může být klování projevem hladu a nervozity s tím spojené

3.5.4.4 Alergie

Alergie mohou být způsobeny nadbytkem alergenů (cizorodých bílkovin). Zvířata jako nositelé takových alergenů tvoří pouze malou část všech možností. Respirační obtíže mohou kolísat od lehkých až po vážné a citlivost může kolísat od nulové až po velmi vysokou. Bylo zjištěno, že nejvyšší procento alergických reakcí způsobují kočky, morčata a koně (v uvedeném pořadí), avšak psi i okrasní ptáci na seznamu stojí také vysoko (Schantz, 1990). Prach a peří mohou být zdrojem alergenů. Pokud trpí někdo z rodiny alergií na prach z ptačího peří, měl by ještě před pořízením papouška konzultovat svoji situaci s lékařem. Není vhodné, aby těhotná žena, malé dítě nebo nemocný člověk spaly v jedné místnosti s papouškem. Není třeba z důvodu možných alergií odsuzovat a rušit chov papoušků, problém alergie by se měl řešit v každém případě individuálně (Bartl, 2008).

3.6 Nejčastější využívané druhy ptactva v zoorehabilitaci

3.6.1 Papoušci

Zooterapie je úspěšnou metodou v humánní medicíně napomáhající především při léčbě dlouhodobě nemocných nebo postižených pacientů. Běžně využívanými zvířaty jsou většinou psi, kočky nebo koně. V současné době však získávají na oblibě také papoušci (Zámečková, 2013). Papoušci mají podobné vrozené povahové rysy a vlastnosti jako lidé. Umí mít rádi, být věrní, žárlit, dožadovat se pozornosti, radovat se, urazit se a podobně. Jsou jedni z mála živočichů, kteří dokáží projevit svou náklonnost k člověku velmi intenzivně a toto kladné působení síly ptačí duše se nazývá ornitoterapie (Doležalová, 2007). Zámečková (2013) uvádí, že přestože jejich schopnost vcítit se do emocí člověka se dá jen těžko objektivně doložit, jsou si jí zejména chovatelé dobře vědomi. Nezřídka je totiž papoušci překvapí tím, jak jim rozumí a jak bystře vnímají situaci, jejichž se účastní. Doležalová (2007) dodává, že především velcí papoušci si dokáží vytvořit mezi sebou a svým majitelem obrovsky silné citové pouto. Protože žijí sami v kleci, daleko od protějšku vlastního druhu, automaticky se fixují na lidskou společnost – vlastní hejno, kterému věnují svoji oddanost. Proto představují ideálního společníka, který člověku pomáhá zlepšit a udržovat jeho duševní rovnováhu a překonávat těžké chvíle (Zámečková, 2013).

Doležalová (2007) popisuje, že mezi nejčastěji používané druhy pro terapii jsou amazoňané modročelí, amazoňané venezuelští, žakové, papoušci senegalští, arové malí, ale také korely chocholaté či andulky vlnkované. Nelze ovšem jednoznačně doporučit druh, jelikož terapií nemusí být výlučně krotký papoušek. Někdy má vynikající výsledky také papoušek či pár v kleci či voliére. Low (2002) konstatuje, že v současné době představují papoušci vedle psů a koček jedny z nejoblíbenějších domácích mazlíčků. Dříve lidé chovali papoušky proto, že se těšili z jejich společnosti. Inteligentní druhy, které měly schopnosti mluvit, sloužily pro obveselení a zábavu. A právě tito papoušci instinktivně vycítí, zda je jim nablízku jejich majitel, který k nim chová ten pravý a nefalšovaný citový vztah. V tomto případě se však nemusí jednat o majitele, ale o osobu blízkou, která je potřebuje. Proto, aby se vytvořil vztah mezi člověkem a papouškem.

3.6.1.1 Papoušek žako

Druh: **papoušek žako velký** (*Psittacus erithacus erithacus*)

Bartl (2008) uvádí, že papoušek žako velký je běžně nazýván také papoušek šedý. V českých chovech je daleko více zastoupený než žako liberijský. Je více oblíben také proto, že je oproti svému příbuznému žaku liberijskému větší a robustnější a má elegantnější barvy. Papoušek žako velký je středně velký papoušek, dorůstající velikosti 33 cm. Jeho zbarvení je uceleně šedé. Obličejová maska je tvořena bílou kůží bez peří. Ocasní pera a ocasní krovky jsou jasně a výrazně červené. Jozefovič (2010) udává, že rád šplhá a koupe se. Jeho volání není zvláště hlasité ani pronikavé, je složeno ze série hvizdů. K zařízení bytu může být často destruktivní, třeba z nedostatku jiné zábavy. Jako společník je mimořádně vhodný a oblíbený, je však náchylný škubat si peří a k onemocnění Pbfd (Psittacine Beak and Feather Disease). Patří k dlouhověkým ptákům. Bartl (2008) popisuje, že papoušek žako velký se vyskytuje v oblasti rovníkové Afriky, počínaje Guinejským zálivem, od jižní části Pobřeží slonoviny, přes severovýchodní Angolu, jih Demokratické republiky Kongo, po severozápadní Tanzanii, západní Keňu, západní Ugandu a také Princův ostrov a ostrov Bioko v Guinejském zálivu.

Druh: papoušek žako liberijský (*Psittacus erithacus timneh*)

Svým vzrůstem je menší než jeho příbuzný žako velký. Dorůstá velikosti 25-30 cm. Postavu má drobnější než papoušek žako velký a po celém těle má výrazně tmavší šedou barvu. Zásadně se odlišuje od žaka velkého v barvě ocasu. Spodní krovky má tmavě šedé až kaštanově hnědé, ocasní pera jsou tmavě červená až kaštanově hnědá s hnědavým lemováním. Dalším rozdílným znakem je zobák. Horní čelist je světlejší než dolní, je červenohnědá, zakončená černou špičkou. Spodní čelist je černá. Samice je zbarvena jako samec. Pohlavní dimorfismus není okem rozlišitelný. Papoušci žakové liberijští žijí obdobných způsobem života jako žakové velcí, ale vyskytují se pouze na malém území západní Afriky, v jedné z nejlidnatějších částí Afriky. Domovinou je západní Afrika od Guinea Bissau přes Sierra Leone a Jižní Mali po jihovýchodní Pobřeží slonoviny. Zhruba uprostřed této země teče řeka Bandama (délka 800km), která tvoří pomyslnou hranici výskytu obou poddruhů (Bartl, 2008).

Povaha obou druhů: žako má plachou povahu a vyznačuje se značnou citlivostí na výchovu a zacházení, proto jsou na ochočení nejvhodnější ručně dokrmená mláďata. Staří pták, zejména z odchytu, se své plachosti už nemusí nikdy zabavit (Jozefovič, 2010). Low (2002) popisuje, že jsou to poměrně pozorní ptáci a nejsou příliš dráždiví. Všimají si toho, co se kolem nich děje a nakonec, po několika hodinách, dnech nebo týdnech jednají podle nově získaných informací. Mají klidné chování a vyhýbají se agresivním střetům. Jozefovič (2010)

dodává, že pro svou inteligenci je považován za „aristokrata“ a nejnadanějšího mezi ostatními papoušky. Má schopnost naučit se mnoha slovům, větám, melodiím a zvukům. Je schopen naučená slova účelně používat.

Hmotnost: 400-600 g

Věk: 50 let (i mnohem déle)

Vhodný společník: ano, velmi oblíbený (Jozefovič, 2012).

3.6.1.2 Papoušek ara

Druh: ara zelenokřídílí (*Ara chloroptera/chloropterus*)

Samec má celkové zbarvení červené, tmavší než ara arakanga, střední křídelní krovky, vnitřní letky loketní, krovky ramenní, lopatky a malé křídelní krovky zelené. Záda, kostřec, vrchní a spodní krovky ocasní světle modré, velké křídelní krovky a letky loketní modré, vnější letky ruční tmavě modré. Samice má hlavu i zobák menší než samec. Ocasní péra tmavě červená, zakončená modře, spodní strana ocasu a letek tmavě červená, nahá lící oblast bílá s několika řadami malých červených peříček (Vašíček, 1980). Jozefovič (2010) uvádí, že ocas je stupňovitý a dlouhý, křídla jsou dlouhá a špičatá. Zobák je na dolní a horní čelisti u kořene vysoký, s výrazným vrubem (zejména), po stranách zploštělý a vyznačuje se velkou silou stisku. Vašíček (1980) udává, že rozšíření: Východní Panama a oblast řeky Arato, severozápadní Kolumbie, východně až do východní Kolumbie a po východní Andy, Venezuela po Guayanu a jižně po Parana a Mato Grosso v Brazílii, severní a východní Bolívie, Paraguay a provincie Formosa v severní Argentině (Vašíček, 1980). Arové jsou považováni za nejdéle žijící papoušky, kteří mohou při dobré péči přežít i svého chovatele (Jozefovič, 2010). Dospělí ptáci jsou celkem nenároční. Je možné je chovat jednotlivě, ve skupinách, ale tak ve společnosti jiných druhů arů. Nejvhodnější chovatelské prostředí je pro ně celoroční voliéra kovové konstrukce, s pletivem o minimální síle drátu 2 mm (Vašíček, 1980).

Druh: ara ararauna (*Ara ararauna*)

Vašíček (1980) uvádí, že samec má vrch těla a spodní krovky ocasní modré, čelo a temeno olivově zelené, příušní, strany krku, spodinu, holenní peří a spodní křídelní krovky žlutooranžové. Nahá lící oblast a uzdička je bělavá s několika řadami zelenočerných peříček,

na hrdle s hnědočerným pruhem se zeleným okrajem na prsou. Ocasní pera jsou modrá, zesponu olivově žlutá, zobák šedočerný. Samice má hlavu a zobák menší. Jozefovič (2010) udává, že obývá rozsáhlé území Jižní Ameriky od východní Panamy na sever až po Bolívii, Paraguay a severní Argentinu na jihu. (Vašíček, 1980) popisuje, že v zajetí je chován nejčastěji ve voliérách, kde lze docílit i odchovu mláďat. Voliéry mají být dostatečně prostorné, kovové konstrukce, potažené silným pletivem. Dřevěné konstrukce zlikviduje v krátké době, neboť je velký ničitel dřeva.

Druh: **ara malý** (*Ara severa*)

Vašíček (1980) uvádí, že samec je celkově zelený, na temeni namodralý, čelo, brada a pruh na lících jsou kaštanové hnědé, vnější letky ruční a krovky ruční modré, ohbí a okraj křídla a malé spodní krovky křídelní červené, velké spodní krovky křídelní olivově zelené. Ocasní pera červenohnědá, u kořene zelená, na špicích modrá. Spodní strana ocasu a letek tavě oranžově červená. Nahá lícní oblast bíložlutá se čtyřmi řadami malých černých peříček, duhovka žlutá, zobák černý, běhák šedý. Samice má červený čelní pás poněkud užší a méně intenzívně zbarvený. Rozšíření: Východní Panama, severní Bolívie, Jižní Bahia v Brazílii. Ara malý je oblíbený papoušek, který je doporučován pro individuální i voliérový chov.

Délka: 82-92 cm

Hmotnost: 900-1300 g

Věk: 50 let (i mnohem více)

Vhodný společník: je velmi přátelský, avšak péče a chov jsou značně náročné. (Jozefovič, 2010)

3.6.1.3 Papoušek senegalský

Druh: **papoušek senegalský** (*Poicephalus senegalus*)

Dospělý pták je celkově zelený. Tento vzrůstem menší druh papouška se inteligencí i vzhledem podobá velkým papouškům, a je proto také označován jako „malý velký papoušek“. Jozefovič, (2007) uvádí, že pro svou inteligenci je považován za nejmenšího z velkých papoušků. Jozefovič, (2010) dodává, že z mláďete se snadno ochočí, stane se přítulným a učenlivým společníkem, který se naučí povely a v menší míře i některá slova.

Jozefovič (2010) popisuje, že vyskytuje se ve středozápadní Africe od pobřeží v pásu nad rovníkem, ve středním Senegalu, v severní Nigerii na savanových porostech, ve vysokých lesích, zejména na baobabech. V malých hejnech zalétává v době sucha do Mali a v nich se také pohybuje kolem farem, kde se přizívuje na pěstování zrna. Jozefovič, (2007) uvádí, že není příliš hlučný, naučí se slova, je milý, přítulný, rád žertuje, ale může ničit dřevo. Jozefovič (2010) dodává, že jako většina papoušků má sklon upnout se jen k jednomu člověku. Není hlučný, převažují hvízdavé tony a není destruktivní. Je vhodné mu pravidelně poskytovat větvičky na okus, kterými se i zabaví. Nemá velkou potřebu létat, chce šplhat, je klidné povahy a rád se koupe. Je otužilý, v zimě by však měl žít v temperovaném prostředí.

Délka: 24 cm.

Hmotnost: 140 g.

Věk: 30 let (i více).

Vhodný společník: ano (Jozefovič, 2010)

3.6.1.4 Amazoňané

Druh: **amazoňan modročelý** (*Amazona aestiva*)

Jozefovič (2010) popisuje, že základní barva peří je zelená. Z mláděte uměle dokrmeného lze vychovat oddaného společníka, který je aktivní a zábavný, v dospělosti bývá méně temperamentní. Patří mezi nejnadanější a nejlépe mluvící amazoňany a imitátory, naučí se pískat melodii a zpívat i různé artistické kousky. Je milý na svého člověka i na děti, bývá však nebojácny až drzý. Nevýhodou je hlasitý chraplavý křik, který se ozývá za svítání i za soumraku. Samec bývá během toku agresivnější. Vhodné je podávat větve na okus. Žije ve vnitrozemí od severovýchodní Brazílie na jih po Paraguay a severní Argentinu, kde je běžný. Zdržuje se ve vrcholcích stromů, palem a pomerančovníků, hledá zde potravu jako ovoce, semena, ořechy, nebo pupeny.

Délka: 38 cm.

Hmotnost: 350-520 g.

Věk: 40 let (i mnohem více, patří k nejdéle žijícím druhům).

Vhodný společník: velmi přátelský, může být hlučný.(Jozefovič, 2010).

3.6.1.5 Korely

Druh: **korela chocholátá** (*Nymphicus hollandicus*)

Jozefovič (2010) uvádí, že jediným zástupce tohoto rodu je středně velký štíhlý papoušek s dlouhým stupňovitým ocasem a dlouhými špičatými křídly. Má drobný úzký zobák a chocholku na hlavě, která je za klidového stavu složená. Vedle andulky je korela nejčastěji chovaným domácím mazlíčkem. Základní zbarvení je šedivé, samička má na hlavě věří víc do šeda a ocasní pera jsou na spodní straně černožlutě mramorované. Obývá vnitrozemí mimo vlhčí pobřežní části Austrálie, kde létá nomádkým způsobem v menších hejnech i párech po krajině s cílem vyhledat potravu a vodní napajedlo. Pohybuje se po zemi a sbírá travní semena, pojídá i obilniny na polích, ovoce a různé bobuloviny.

Povaha: Jozefovič (2007) udává, že má radostnou a mírnou povahu, sameček je temperamentnější a pro ochočení je vhodnější. Není agresivní a neničí dřevo, nemá hlasitý projev. Přilne ke všem členům domácnosti, naučí se vyslovovat slova a melodie. Je to ideální druh do bytu. Jozefovič (2010) dodává, že korela je společenský, snadno ochočitelný pták, který přilne i k ostatním členům rodiny a není agresivní ke svému okolí. Neničí své prostředí a nevyžaduje stálou pozornost jako například kakapové. Má klidnou povahu, mírný hlasový projev, po ránu se však může ozývat. Sameček se projevuje trylkovým zpěve a obě pohlaví se naučí opakovat slova i melodii. Tento středně velký papoušek je oblíbený nejen pro své příjemné chování, ale i pro svou velikost, která může být větší než u některých malých druhu kakaduů. Nejstarší korela, zapsaná do České knihy rekordů, zemřela ve věku 31 let.

Délka: 30-32 cm.

Hmotnost: 80-100 g.

Věk: 18 let.

Vhodný společník: ano, velmi oblíbený (Jozefovič, 2010).

3.6.1.6 Andulka

Druh: **andulka vlnkovaná** (*Melopsittacus undulatus*)

Mají výrazný stupňovitý ocas s prodlouženými středovými pery. Na horních partiích tvoří pera vlnky, podle nichž byla andulka také pojmenována vědecky i česky. Zobák je drobný a krátký, u kořene vysoký. Obě pohlaví jsou zbarvena stejně, liší se jen zbarvením ozobí. Původní barevná forma je světle zelená. Sameček má vyvinutější namodralé (purpurové) ozobí, u některých albinotických mutací to však nemusí platit. Samečci se častěji ozývají, dospělí ptáci mohou okusovat dřevěné předměty a bytovou zeleň. Mezi zdravotní problémy patří náchylnost k tvorbě nádorů, časté je přerůstání zobáku. Vyšlechtěno bylo mnoho barvených mutací (Jozefovič, 2010). Obývá takřka celou Austrálii, snad s výjimkou jihozápadu a jihovýchodního pobřeží proti Tasmánii. Vyskytuje se v zalesněných porostech podél vodních toků, v otevřené savaně a v křovinatých oblastech, kde sbírá trvaní semen (Jozefovič, 2010).

Povaha: Jozefovič (2010) konstatuje, že pro ochočení je vhodné mládě ve věku 6-8 týdnů po vylétnutí z hnízda, nejlépe ručně dokrmené. Dospělá andulka se krotkou obvykle už nestane. Ochočen má ke svému člověku bezmeznou důvěru, je hravá s komediálním projevem a obě pohlaví jsou talentovaná naučit se mnoho slov.

Délka 18 cm.

Hmotnost: 25-30g.

Věk: 7-10let (i více).

Vhodný společník: ano, velmi oblíbený. (Jozefovič, 2010)

3.6.2 Dravci

Zoorehabilitace s dravci se může provádět formou OT1 jakožto chovatel, držitel dravce nebo jako členem nějakého chovatelského spolku jako je např. český sokolnický klub. Anonym (2008) udává, že moderní sokolnictví má dnes zcela jiné postavení a především úkoly ve společnosti než v minulosti. Sokolnictví je v historickém slova smyslu lov zvěře, proto i lov s pomocí cvičeného dravce je součástí myslivosti. Posláním klubu je provozování sokolnictví jako nedílné součásti kultovních tradic, myslivosti, ochrany přírody a krajiny,

kteřá je systematicky propojenou řadou činností v chovu a ochraně zvíře, včetně péče o trvalý rozvoj těchto hodnot.

Další možností jsou různé edukační programy pro mládež a veřejnost. Pan Milan Straka zajišťuje edukační sokolnické ukázky a je veden v evidenci ministerstva školství. Dále spolupracuje se Zámek Sychrov na kulturních a historických akcích a s Magistrátem města Liberec při řešení ekologických otázek dravců. Létá s orly: mořským, bělohavým, křiklavým, královským, stepním, nejmenším, jestřábím a supem bělohavým, hnědým i mrchožravým, skalním.(Straka, 2013)

3.6.3 Holubi

3.6.4 Poštovní holub

Mahelka (2007) uvádí, že stejně jako výše uvedené druhy zvířat, lze také holuby využít v zooterapii. Velkým pozitivem při tomto využití je skutečnost, že chov holubů vzhledem ke své jednoduchosti nevyžaduje nákladné zařízení a postupy. Holubi, a též i ostatní ptáci jsou považováni za symbol volnosti, let je považován za pohyb lehký, radostný. Holub je subjektem, jehož prostřednictvím se může člověk realizovat, a to v chovu, soutěžích a přehlídkách. Holub je také subjektem komunikace ve společnosti. Prostřednictvím chovu holubů se člověk slučuje v různých odborných organizacích a spolcích. Kasal (2000) dodává, že holub je též subjektem realizace představ člověka ve šlechtění, tvorbě chovu, ale především může být holub také subjektem léčebným, jasně uklidňujícím. Má protistresový účinek na člověka a zprostředkovává hmatovou citlivost a další důležité vjemy.

3.7 Využití pozitivního účinku ornitoterapie na člověka

Nejpočetnějších pozitivních výsledků v oblasti ornitoterapie za pomoci papoušků bylo dosaženo u starších osob. Papoušci jsou ideálním druhem pro zlepšení duševní rovnováhy člověka a zmírnění negativních emočních pochodů. Zejména u osamělých osob se stal papoušek novým druhem v pravém slova smyslu a pro dotyčnou osobu partnerem (Doležalová, 2007). Ptactvo se může dále využívat u pacientů s Alzheimerovou chorobou, které vrací do současného světa, pomáhá k celkovému zklidnění a zaměření aktivity na povinnosti spojené s chovem ptactva. Dále u dětí s nedostatkem pozornosti ze strany rodičů, u matek se syndromem prázdného hnízda na zmírnění strachu ze separace od dětí, u lidí s depresemi a pocitu osamělosti může sloužit jako komunikační partner, u homosexuálních dvojic jako částečná náhrada potomka.

Budge (1998) uvádí, že stejně jako musí psychiatr zvážit individuální použití určitého léčebného postupu či dávkování léku v případě určitého pacienta, je nutné pro každého pacienta vybrat vhodné zvíře. Odendaal (2007) dodává, že je proto důležité, aby byl výběr vhodného zvířete proběhl ještě před začátkem terapie. Budge (1998) uvádí, že někteří pacienti navíc nemají kladný vztah ke zvířatům vůbec a těm by se zvířata neměla vnucovat. Na druhou stranu by se však zvířata neměla odpírat těm pacientům, kteří k nim mají kladný vztah. Při provádění výzkumu, který zahrnoval 176 majitelů zájmových zvířat, bylo zjištěno, že lidé, kteří se ke svým zvířatům hodí relativně lépe, se cítí lépe mentálně a mají i menší počet tělesných potíží. Sociální podpora a náklonnost byly pozitivně spojovány s mentálním zdravím.

3.7.1 Využití ptactva u seniorů

U seniorů se mohou využívat obě formy ornitoterapie jak OT 1 tedy v domácím prostředí chované druhy ptactva pro chov méně náročné jako je andulka vlnkovaná (*Melopsittacus undulatus*), korela chocholátá (*Nymphicus hollandicus*), papoušek senegalský (*Poicephalus senegalus*) a další menší papoušci a pěvci, co se mohou naučit pár slov a písni a tím oživit jinak stereotypní domácnost seniorů. Tak OT 2 ve formě ambulantních návštěv v léčebných zařízeních, domovech pro seniory, dětských domovech. Pro tuto formu se využívají střední a velcí papoušci, ale i poštovní holuby, ochočená drůbež, v některých zařízeních je dokonce možné, aby klienti chovali ptactvo na svých pokojích. Nebo je voliéra umístěna ve společných prostorách, tedy formou OT1.

3.7.2.1 Seniorský věk

Jako senioři bývají obvykle označovány osoby ve věkových kategoriích nad 65 let (rozlišovány jsou zpravidla skupiny mladších a starších seniorů, mezi kterými prochází věková hranice přibližně v rozmezí 75-80. roku života), ačkoliv někteří odborníci upozorňují, že by bylo vhodnější posuzovat stáří spíše z hlediska biologických procesů a změn v organismu než na základě věku (Worral et Hickson, 2003). O'Kinneide (2005) uvádí, že počet seniorů v populacích vyspělých společností narůstá, protože průměrný lidský věk se dlouhodobě postupně zvyšuje. Vysokého věku se dnes dožívají i lidé, kteří by v minulosti pravděpodobně umírali velmi mladí a díky aktivnímu stylu života a zdravotnické a sociální podpoře se zdá, jako by se proces stárnutí zpomaloval (Slowík, 2010).

S vyšším věkem nastávají změny sociálních rolí (postavení v rodině, ukončování aktivit zaměstnání), narůstá pravděpodobnost ztráty soběstačnosti (souvislosti s fyzickými a psychickými obtížemi), zvyšuje se riziko osamělosti (zejména po ztrátě partnera). To všechno ještě bývá umocněno tendencí většinové společnosti segregovat seniory závisle na pomoci druhých tak, aby péče o ně byla co nejméně zatěžující a systematicky profesionalizovaná (což se odráží například v trendu penzionování starších osob či převaze nabídky institucionálních sociálních služeb pro seniory) (Slowík, 2010).

3.7.2.2 Komunikační problémy starších osob a seniorů

Krahulcová (2002) uvádí, že specifika komunikace se staršími osobami jsou dána přirozenými fyziologickými změnami organismu, tak patologickými procesy, které se v tomto věku začínají častěji objevovat. K obvyklým komunikačním zvláštnostem souvisejícím s vyšším věkem můžeme zařadit změny síly s výšky hlasu, jeho kvality a flexibility.

3.7.2.3 Alzheimerova choroba

Obtíže spojené s postupným ubýváním mentální kapacity (demencí) ve stáří nejsou nikdy přirozeným a fyziologickým projevem, ale vždy známkou degenerativního onemocnění centrální nervové soustavy (v současné době nejčastěji Alzheimerovy choroby). Přestože jejich nástup je zpravidla pozvolný mnohdy se těžko rozlišují přirozené involuční změny od projevů počínající duševní poruchy nebo onemocnění (některé stavy jsou podobné demenci a správná diagnostika je poměrně složitá). K závažnému narušení komunikačních schopností dochází rovněž vlivem přímého poškození řečových center mozku nebo mluvidel vzniklého v pozdějším věku, na příklad dysartrie nebo afázie v důsledku cévních mozkových příhod či úrazů (Krahulcová, 2002).

Některé výzkumy ukazují, že přibližně u 70% seniorů se vyskytuje více než jedno postižení ovlivňující jejich komunikační možnosti (Worrall et Hickson, 2003).

3.7.1.4 Strategie a zásady komunikace se seniory

Reakce starších lidí se postupně zpomalují a je třeba tomu přizpůsobit i tempo řeči, aby mohli bez problémů zachytit obsah sdělení a porozumět jeho smyslu. Důležité je mluvit přirozeně hlasitě (není nutné křičet) a dobře artikulovat. Jestliže zaznamenáme u staršího člověka problémy ve sluchovém vnímání, většinou pomůže hlasitější řeč a dodržování zásad nezbytných pro odezírání. Nesmíme zapomínat, že starší generace používá vždy slovník poněkud odlišný od výrazových prostředků jejich potomků. Aktuálně živé výrazy, kterým nemusejí vždy rozumět, bychom tedy měli používat velmi obezřetně, aby se nestaly spíše matoucím elementem a zdrojem nedorozumění. Na druhou stranu je nutné přiznat, že mnozí starší lidé si rádi a snadno osvojí i výrazy ze slovníku nejmladší generace a neváhají je pak využít, aby se tak přiblížili svým dětem a vnoučatům. S ohledem na vyšší věk bychom měli také s ještě větším respektem komunikovat i s lidmi postiženými duševními poruchami, demencí apod. Ostatně při primární volbě adekvátních komunikačních projevů má mít právě fyzický věk handicapovaného člověka větší váhu než všechny ostatní faktory. Zejména pro osamělé seniory nebo jedince žijící mimo domácí prostředí (v zařízeních sociálních služeb apod.) je velice důležitá také taktilní komunikace. Dotyk, pohlazení nebo uchopení za ruku jsou pro ně zásadními projevy porozumění a náklonnosti druhého člověka a signálem, že jsou odstrčeni a zbyteční. Zcela zásadní a snad i nejdůležitější je strategií je trpělivé naslouchání. Jejich potřeba sdílet s někým své vzpomínky a nejen je, souvisí nepochybně i s přirozenou potřebou předkládat dalším generacím své rady a zkušenosti (Slowík, 2002).

3.7.2 Deprese

„Je to černota ... Jde to pomalinku...První ztratíte vůli, nemůžete si nijak pomoci. A ještě máte černé svědomí z toho, že to nemůžete změnit.“ (pacient trpící depresí) Vágnerová (2008).

Kessler (1994) uvádí, že téměř všichni tu a tam prožíváme období, kdy jsme smutný, otupělí a o nic nemáme zájem – dokonce ani o nic příjemného. Mírná deprese je normální reakce na mnoho životních stresů. Vágnerová (2008) uvádí, že stojí za to připomenout, že depresivní příznaky se do určité míry podobají negativním symptomům doprovázejícím onemocnění schizofrenií. I tato skutečnost svědčí pro možnost shodu v patogenetických mechanismech. Depresivní symptomy se navíc mohou vyskytnout u většiny duševních

onemocnění a poruch. Kessler (1994) uvádí, že situace, které nejčastěji vyvolávají depresi, jsou selhání ve škole nebo v práci, ztráta milovaného člověka, vážná choroba, stáří. Deprese je považována za poruchu tehdy, když jsou příznaky natolik vážné, že jedinci narušují každodenní život, a přetrvávají několik týdnů. Depresivní poruchy jsou celkem časté, epizodu vážné deprese prožije přibližně 17 % lidí.

Ačkoliv se deprese vyznačuje poruchou nálady, ve skutečnosti existují celkem čtyři soubory symptomů. Kromě symptomů emočních (týkajících se nálady), existují ještě symptomy kognitivní, motivační a tělesné. Hlavními emočními symptomy jsou u deprese smutek a sklíčenost (Atkinson, 2003). Vagnerová (2008) udává, že poruchy emočního prožívání jsou nejvýznamnějším diferenciativním diagnostickým kritériem. Hlavním příznakem je patologická depresivní nálada, která neodpovídá aktuální životní situaci nemocného. Atkinson (2003) uvádí, že jedinci se cítí bezmocní a nešťastní, často pláčou a někdy přemýšlejí o sebevraždě. Stejně pronikavá je u deprese ztráta radosti nebo potěšení ze života. Činnosti, které dříve člověku přinášely pocit uspokojení, se mu zdají hloupé a neradostné. Pacienti v hluboké depresi uvádějí, že již nenacházejí uspokojení v tom, co je v životě nejvíce bavilo, a mnoho z nich uvádějí, že ztratili zájem o ostatní lidi a že k nim nic necítí.

Atkinson (2003) uvádí, že kognitivní symptomy spočívají především v negativních myšlenkách. Depresivní porucha se projeví i v oblasti interakce emočního a rozumového hodnocení, narušením její rovnováhy. Depresivní jedinci mají nízké sebevědomí, trpí pocity nedostatečnosti, obvinují se za svoje chyby. Cítí se bezmocní, mají obavy z budoucnosti, pesimisticky hodnotí svou schopnost zlepšit svůj život. Motivace je u deprese utlumená. Depresivní osoba je pasivní a obtížně zahajuje jakoukoli činnost. Vagnerová (2008) uvádí, že narušení kognitivních funkcí se může projevit deformací jejich obsahu či změnou formálního projevu, kde jde především o zpomalení, resp. celkovou inhibici.

3.7.3 Syndrom prázdného hnízda u žen

Haw (2007) popisuje, že chovala jsem domácí papoušky po dvacet let a mohu je doporučit pro imobilní, osamělé lidi a pacienty s depresí, obzvláště pro ženy středního věku trpící syndromem prázdného hnízda. Papoušci umí být extrémně věrní a milující, poskytují družnost a lepší zábavu než televize. Jsou to vysoce inteligentní, socializovaná zvířata, a Afričtí šedí papoušci se mohou naučit i smysluplně užívat slova. Na druhou stranu mají rozsáhlé požadavky a některé druhy, jako kakadu, by měly být pominuty, neboť se stávají neurotickými, pokud nejsou naplněny jejich emočními požadavky. Amazoňané (zelení) jsou

dobrou volbou. Jejich dlouhověkost se ovšem také může stát problémem (např. pokud starší majitelé amazoňanů potřebují péči ve specializovaném zařízení). Je důležité zakoupit ptáka z anglického chovu, nejlépe ručně krmeného.

3.7.4 Bezdětné a homosexuální páry

Doležalová (2007) zjistila, že papoušci jsou také velkým přínosem pro bezdětná manželství, která se zabývají umělým odchovem papoušků. Smysl je v tom, že ručně dokrmí papouška například od prvního dne života speciální kaší, určenou pro tento odchov. Rodiče pak mají stále svá miminka, která vyrostou s jejich pomocí a pouze díky nim jsou samostatná. Zním také některé homosexuální mužské dvojice, kterým tento způsob chovu papoušků nahradil potomstvo a naplnil tak jejich životy.

3.8 Využití ptactva v praxi

3.8.1 Současné využití ptactva v České republice

Současná ornitoterapie má dvojí podobu. Tou běžnější, s níž se v praxi denně setkáváme, je přímý chov papouška v domácím prostředí. Ptáci žijící daleko od svého vlastního druhu si totiž velmi často vyvářejí s majitelem silné citové pouto a poté příznivě působí na jeho psychiku. Jakmile si chovatel papouška jednou získá, stane se pro něj do budoucna tento mazlíček neuvěřitelnou oporou. Druhý, v České republice stále málo frekventovaný typ ornitoterapie, představují návštěvy nejrozličnějších léčebných zařízení, domovů důchodců apod., které může praktikovat pouze majitel s velmi dobře vycištěným papouškem. V tomto případě totiž zdaleka nestačí silné pouto mezi papouškem a chovatelem, ale je nutné, aby byl papoušek zároveň společenský a zvyklý na kontakt s dalšími lidmi (Zámečnicková, 2013). V České republice zatím neexistuje zákon, který by vymezoval pravidla pro činnost v oblasti zooterapie. Její provádění se tedy řídí dohodou s cílovým zařízením, případně interními předpisy organizace, která tuto činnost provádí. U dobrovolníků bez jakékoliv příslušnosti k organizaci jde o dohodu mezi cílovým zařízením a dobrovolníkem (Tichá, 2007b).

3.8.2 Organizace zabývající se ornitoterapií

ELVA HELP o.s.

Organizací zabývajících se ornitoterapií není příliš mnoho. Jednou z nich je ELVA HELP o.s., sídlící v Liberci s působností po celé ČR, která se primárně zabývá výchovou asistenčních psů. ELVA HELP o.s. vzniklo 21.3.2002, původně sídlilo v Lysé nad Labem a zaměřovalo se pouze na přípravu vodících psů pro nevidomé, od roku 2004 se zaměřilo na přípravu vodících psů pro jinak než zrakově postižené osoby. Od roku 2006 sídlí ELVA HELP o.s. v Liberci. Od roku 2007 je oficiálním poskytovatelem sociálních služeb. Od roku 2009 je ostatní složkou integrovaného záchranného systému v oblasti zejména psychosociální pomoci a krizové intervence (Anonym, 2014b).

ELVA HELP o.s. využívá k ornitoterapii dvouletého poštovního holuba Supíka a tříletého kohouta Pepíka, který se využívá převážně na jednorázové zooterapie. Klienti si kohouta mohou hladit na hřebínku i laloku, což u běžných kohoutů nemohou. Pepík je chován v panelovém bytě, je dobře socializovaný a nebojí se cizích lidí. ELVA HELP o.s. využívá ptáky k ornitoterapii převážně v domovech pro seniory. Potenciální vhodné klienty určí

sociální pracovník podle jejich zájmů, například bývalý holubář, chovatel drůbeže apod. Lidé si tak připomenou i své mládí, ožíví vzpomínky na život na vesnici a emočně se uvolní.

Hlavním cílem návštěv je aktivovat klienta s poruchami jemné motoriky. To se může provádět například tak, že požádáme klienta, aby kohoutovi Pepíkovi nasypal zrní do mističky a podal mu ji, nebo dal do víčka od petlahve přesně pět zrníček jako odměnu pro ptáka. Klient je nucen procvičit svoji jemnou motoriku a pinzetový úchop ke zvládnutí tohoto úkolu aniž by byl nucen dělat něco náročného. Udělá to prostě proto, že chce dát kohoutovi odměnu a má z toho radost. Už jen tím, že terapeut do místnosti nevstoupí sám, ale že přijde se zvířetem, v tomto případě s holubem nebo kohoutem, klienta více zaujme a prolomí komunikační bariery. Zároveň je to příjemné oživení stereotypního života v domově pro seniory. Také pravidelné týdenní návštěvy, kdy klient ví, že za ním v tento den někdo se zvířetem přijde, mají pozitivní vliv na jeho psychiku. Celá terapie trvá mezi 30-40 minutami, ale může se protáhnout až na dvě hodiny.

Pohodáři Volné sdružení kolem Hombe -VSKH

Jihočeské sdružení zvané Pohodáři, jehož členové úzce spolupracují s rodinným centrem Rozárka a organizací Kamarádi otevřených srdcí. Hlavní iniciátorkou Pohodářů je Romana Bočková, která se v posledních pěti letech v rámci zooterapie specializuje právě na ornitoterapii. Před pěti lety se totiž Pohodářům naskytla možnost pořídit si do rodinného centra Rozárka k ostatním zvířátkům, ještě aru araraounu samičku Klárku. Původně ji zapojili do terapie mezi ostatní zvířata, jenže když byla Klárka sama doma, neustále něco ničila, a tak se o rok později společně s manželem Michalem rozhodli pořídit Klárce společnici aru zelenokřídrou Barušku. Klárka se hodí především pro spolupráci s rodinným centrem. Miluje totiž děti, a když slyší jejich smích, okamžitě hledá jejich společnost. Baruška je na rozdíl od Klárky větší mazlík, ale hladit se nechá pouze od toho, ke komu sama přijde. Navíc se skutečně ráda předvádí a často si zavěšená na ruce užívá pohupování. Moc dobře totiž vytuší, kdy se nachází před „diváky“ a kdy je naopak v domácím prostředí (Zámečnicková, 2013).

3.9 Výcvik a výchova papouška pro využití v zoorehabilitaci

3.9.1 Výcvik papouška

Výcvik by se měl odehrávat na klidném místě, kde nic nevyrušuje. Místnost by měla být co nejmenší s pokud možno co nejméně nábytkem, takže můžete papouška jednoduše

odchytit. Během jednotlivých lekcí musíte být klidní a citliví. Jestliže nejste ve stavu, kdy dovedete se svým papouškem soucítit (třeba po špatném dni v práci), odložte lekci na jindy, kdy budete lépe naladěni. Papoušek váš neklid pozná. Všechno mu nějak znázorníte. Jednotlivé lekce by měly trvat od pěti do patnácti minut – anebo by měl přestat, jakmile pták ztratí pozornost (Low, 2002).

Low (2002) popisuje, že jsou dvě důležité věci, které je při výcviku papouška třeba mít na mysli. První je, že výcvik zabere čas, vyžaduje trpělivost a laskavost. Někdy je třeba akce nebo chování, které papouška učíte, posílit občasným opakováním. Další věcí je, že mnoho lidí je nevědomky negativních, a to ať už cvičí psa, vychovávají dítě nebo cvičí papouška. Zvedání hlasu na papouška bude mít jeden nebo dva škodlivé následky: Okamžitá vzrušená odpověď, kterou od vás dostane, třeba jako výsledek jeho křičení a klování, papoušek považuje za odměnu. Prostě uchvátí vaši pozornost. To je téměř vše, o co ochočeným ptákům jde. Na druhou stranu, úzkostlivý papoušek na jasný a silný hlas zareaguje velmi špatně. Nic vám to nepomůže k vybudování vzájemného dobrého vztahu.

Low (2002) upřesňuje, že výcvik je důležitý ze dvou důvodů. Pomocí pokynů „Pojď!“ a „Běž!“ a dalších vám výcvik umožní kontrolovat papouškovy pohyby, když je vypuštěn z klece. Za druhé výcvik si vyžaduje disciplínu. Bez disciplíny můžete mít u papouška malý respekt nebo dokonce nemusíte mít žádný. Výcvik vám takovýto respekt zajistí – ne vaší převahou, ale tím, že papoušek bude vědět, že existují určitá pravidla, která musí dodržovat. Je to podobný vztah, jaký existuje mezi rodičem a dítětem, ale v tomto případě je to vůdce hejna (vy) a váš papoušek. Jozefovič (2010) uvádí, že Americká etoložka Irene Papperbergová si v roce 1977 koupila v zoo obchodě papouška žaka. Už po dvou letech intenzivního výcviku (8 hodin denně) si žako Alex osvojil dostatečnou slovní zásobu, pomocí které se dokázal dorozumívat se svou cvičitelkou. Uměl pojmenovat devět předmětů (po 16 letech až 50 předmětů) a rozeznat 3 barvy (později 7), uměl počítat do šesti a rozlišovat tvary (na konci výcviku 5 tvarů). K jeho výcviku Papperbergová vypracovala metodu, při níž mluvila s asistentem své výzkumné skupiny a používala výrazy, které chtěla Alexe naučit. Metodu výuky nazvala „model rival“, při níž jeden člověk představuje učitele a druhý (asistent) papouška. Papoušek Alex probíhající děj pozorně sleduje. Učitel uchopí určitý předmět a zeptá se: „Co to je?“. Asistent (představující papouška) pojmenuje - „banán“, učitel odpoví: „Správně, banán“. „Chceš banán?“. Asistent – papoušek – řekne: „Chci banán“. Učitel papouškovi banán podá. Alex má o banán taky zájem a bude se snažit slovo banán opakovat, aby předmět získal. Pozornost ptáka, aby spolupracoval lze zdržet asi jen 15-20

minut. Alex uměl nejen říct: „Já chci banán,“ ale také: „Já chci jít“ – a vyslovil kam. Veselovský (2008) uvádí, že mnoho živočichů dovede sbírat zkušenosti nepřímo tím, že napodobuje chování druhého jedince. Tomuto typu učení se také říká učení pozorováním. Mnoho afrických papoušků šedých (*Psittacus erithacus*) si během života vytváří slovní zásobu až sta lidských výrazů. Je zajímavé, že e dovedou používat i ve vztahu k určité situaci. Papoušci si z lidských slov dovedou vytvořit i zkomoleninu, kterou potom chovatele žádají o splnění určitého přání. Čeština je pro papoušky oblíbenou řečí, zvláště některá „vybraná slova“ s říčící hláskou „r“ (Veselovský, 2008).

3.9.2 Socializace

Je velmi důležité, aby byl papoušek zapojen do co největšího množství činností rodiny. Lidé v domácnosti jsou pro něj členy jeho hejna. Papoušci jsou vysoce společenská stvoření, která jsou ve volné přírodě v interakci s mnoha dalšími členy hejna, nejen s příslušníky svého druhu. Jestliže papoušek není plně začleněn mezi členy rodiny, ve které je i jeho pán, může se stát, že takovou osobu nebude respektovat. Ostatně to se může stát jakkoliv, ale mělo by se od samého začátku udělat vše pro to, aby se tomu zabránilo. V každém případě to má několik výhod. V případě absence hlavního majitele se papoušek může těšit ze stejně dobrého života, když je vypuštěn z klece a může se volně pohybovat po bytě, místo aby například byl stále zavřený v kleci (Low, 2002).

Low (2002) dále dodává, že když si přivedete domů malého uměle odchovaného papouška, měl by pro všechny členy rodiny nastat stejný scénář (s výjimkou malých nespolehlivých dětí), aby mohli brát papouška do rukou a vybudovat si s ním vztah. Bartl (2002) zpřesňuje, že dětem musíte dát přesné instrukce, jak s papouškem zacházet. Jestliže jsou vznětové a příliš temperamentní, nebo naopak příliš bojácné, nemělo by jim být dovoleno brát papouška z klece. Také velmi malým dětem by nemělo být dovoleno brát papouška, a to kvůli jejich vlastní bezpečnosti a také proto, že jejich rychlé a proměnlivé chování vystraší mnoho papoušků, kteří se pak budou bát, když je budou brát jiní lidé. Low (2002) uvádí, že aby bylo možné, mě by s papouškem každý člen rodiny denně strávit několik minut, nejlépe v místnosti, kde není klec. Toto je velmi důležité, protože v cizím prostředí nebude papoušek tak smělý a sebejistý. To posílí vztah k člověku, protože toho už papoušek zná, ale všechno ostatní je pro něj v pokoji neznámé.

3.9.3 Pomůcky pro ornitoterapii OT2

Pro ornitoterapie se nejčastěji využívají typu:

- **Kšírky, postrojky a vodítka pro ptáky**

Mají hned dvojí funkci. Jak pro ochranu klienta tak zvířete samotného. Existují buď jen jako kšírky proti ulétnutí ptáka při vyplašení, kšírky pro volno let nebo jako postrojky proti znečištění klienta a vybavení.

- **Plínky do kšírek**

Z důvodů zachování hygieny v zdravotnických zařízeních se do postrojů mohou vložit dámské intimní vložky, které zachytávají trus a kyselinu močovou.

- **Odměny pro klienty**

Formou odměny pro klienty může být „pouhé“ pohlázení ptáka při zoorehabilitaci, nebo podání pamlsku, které od něj zvíře ochotně přijme. Zároveň to ovšem může být například i brk nebo pírkó z nějakého jiného ptáka.

- **Pomůcky pro klienty**

Pomůckami mohou být nejrůznější víčka od PET lahví, různé krabičky, provázky, karabiny. Aby měli klienty předměty, se kterými si mohou procvičovat jemnou motoriku.

- **Přeppravka klec na ptáka**

Pro přeprava ptáka za klientem se využívají přepravky pro ptáky buď textilní tašky nebo boxy pro přepravu zvířat splňující zákon na ochranu zvířat při přepravě.

4 Závěr

Ornitoterapie je metodou dosud nedocenenou, která by v příštích letech mohla získat více na oblibě společně se stoupajícím zájmem veřejnosti o zoorehabilitaci obecně. Ptáci, zejména malí papoušci a pěvci, patří mezi druhy zoorehabilitačních zvířat cenově nepřijatelnějších. Po shrnutí všech dostupných materiálů o ornitoterapii jsem dospěla k názoru, že tento druh zoorehabilitace je vhodný zejména pro seniory, osoby s depresemi, bezdětná manželství a homosexuální dvojice. U starších lidí ptáci mohou aktivizovat klienta a vracet mu chuť do života. U žen středního věku se syndromem prázdného hnízda pomáhají vyrovnat se s odchodem dětí z domova. U bezdětných a homosexuálních párů se mohou stát substitutem dítěte. V těchto případech je vhodné pořídit si mládě a samostatně ho ručně dokrmit.

Při formě OT1 se doporučuje pořídit si mládě již ručně dokrmené z kvalitního chovu a ptáka dobře socializovat, nejlépe v rodině. Je velmi důležité ptáka příliš nerozmazlit a nenechat ho upnout na sebe až příliš. Ptáci zejména papoušci se pak stávají rozmazleným a příliš nesamostatnými, mohou se projevovat agresivně k ostatním členům rodiny a jejich přítomnost tak nemusí přinášet pozitivní efekt, který lze od ornitoterapie očekávat. Nejčastěji využívanými druhy ptactva bývají papoušci. Nejpoužívanější druhy papoušků jsou papoušci žako, ara, senegalští, amazoňané, korely a andulky, ale i celá řada dalších. U formy OT2 není možné určit, které druhy ptáků je možné k ornitoterapii využívat. Škála je velmi pestrá, papoušci, holubi, drůbež, pěvci i dravci. To potvrzuje i využití ptáků v ornitoterapeutické praxi v organizaci ELVA HELP o.s. a Pohodáři VSKH. ELVA HELP o.s. k ornitoterapii využívá kohouta a poštovního holuba. Pohodáři VSKH využívají papoušky ara a žako kongo.

5 Seznam literatury

- Anonym. 2009. Interactions The human-animal health connection. *Healing Connections: One Whisker, Beak, Hoof and Cottontail at a Time*. 27 (2). 9-15.
- Atkinson, R. L. 2002. *Psychologie*. Portál. Praha. 751 s. ISBN: 80-7178-640-3.
- Barba, E. A. 1995. Critical review of research on the human-companion animal relationship: 1988 to 1993. *Antrozoös*. 8 (1). 9-15.
- Bartl, M. 2008. *Žako Papoušek šedý*. Dona. České Budějovice. 170 s. ISBN: 80-7322-114-4.
- Breitenbach, E., Stumpf, E. 2003. Tiergestützte Therapie mit Delfinen. In: Olbrich, E., Otterstedt, C. (eds.). *Menschen brauchen Tiere. Grundlagen und praxis der tiergestützten Padagogik und Therapie*. Kosmos. Stuttgart. p. 193-213. ISBN: 3-440-09474-X.
- Budge, R. C., Spicer J., Jones, B., George, S., Hralth, R. 1998. Correlates of compatibility and attachment in human-companion animal relationships. *Society and animals*. 6(3). 219-234.
- Bustad, L. K., Hines, L. 1984. Historical Perspectives of the Human-Animal Bond. In: Anderson, R. K., Hart, B. L., Hart, L. A. (eds.). *The Pet Connection-its influence on our health and quality of life*. Minneapolis Universita. p. 15-29.
- Doležalová, A. 2007. Papoušci-ornitoterapie. In: Velemínský, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Dona. České Budějovice. s. 282-289. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Eisertová, E. 2007. Canisterapie-terminologie. In: Velemínský, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Dona. České Budějovice. s. 32-35. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Edwards, N. E., Beck, A. M. 2002. Patients respond to aquariums: A sneak peek at a new study reveals that fish tanks placed in dining areas can help improve nutritional intake in people with Alzheimer's. *Provider*, 28(6). p. 47-48.
- Forshaw, J. M. 2010. *Parrots of the World*. Neptune. Bloomsbury Publishing Plc. United Kingdom. p. 234. ISBN: 978-140-813-034-6.
- Freeman, M. 2007. In: Velemínský, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Dona. České Budějovice. s. 32-35. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Friedmann, E. 1995. The role of pets in enhancing human well-being. Psychological effects. In: Robinson, I. (ed). *The Waltham Book of Human-Animal Interaction: benefits and responsibilities of pet ownership*. Oxford. Pergamon. p. 33-53.
- Haw, C. 2007. Parrots as therapy for psychiatric patients. *Psychiatric Bulletin*. 31 (4). 154-155.
- Hypšová, D. 2007. Felinoterapie. In: Velemínský, M. (ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. Dona. České Budějovice. s. 259-278. ISBN: 978-80-7322-109-6.

- Jozefovič, M. 2007. Papoušek u nás doma. Brázda. Praha. 164 s. ISBN: 80-209-0350-X.
- Jozefovič, J. 2010. Papoušek inteligentní společník. Plot. 182 s. ISBN: 978-80-7428-036-X.
- Kalinová, V. 2006. Využití skupinové canisterapie v dětském věku – integrační canisterapeutické tábory. Disertační práce. České Budějovice. 149 s.
- Kasal, V. 2000. Sborník příspěvků Etologie ptáků – poštovních holubů a jejich využití v zooterapii. In: Sborník (ed.). Pravda o zooterapii: Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané dne 2. 12. 2000 v Hluboké nad Vltavou. Jihočeská univerzita. České Budějovice. s. 40-41. ISBN: 80-7040-486-8.
- Kessler, R. , McGonagle K., Zhao S., Nelson CB, Hughes, M., Eshleman S., Wittchen H. U., Kendler K.. 1994. Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States: Results from the National Comorbidity Survey. Arch Gen Psychiatry. 51(1). 8–19.
- Krahulcová, B. 2002. Postižený člověk v procesu senescence. Karolinum. Praha. 108 s. ISBN 80-7290-094-3.
- Kruger, K. A., Serpell, J. A. 2006. Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In: A. H. Fine (ed.). Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice . New York. Academic Press. p. 21-38. ISBN: 978-0123814537.
- Lacinová, J. 2007. Historický vývoj zooterapie a její současný stav. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 27-29. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Loučka, R. 2007. Pravidla práce se zvířaty. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 300-301. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Low, R. 2002. Proč můj papoušek...?. Dona. České Budějovice. 164 s. ISBN: 80-209-0350-X.
- Mahelka, B. 2003. Není jenom canisterapie. In: Sborník (ed.). Mezinárodní seminář o zoorehabilitacích 27. 6. -1. 7. 2003 v Brně sborník příspěvků. Brno. Sdružení Fiala. s. 20-22.
- Mahelka, B. 2007. Malá zvířata. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 292-304. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Marino, L., Lilienfeld, S. O. 1998. Dolphin-assisted therapy: more flawed data and more flawed conclusions. Anthrozoös. 20 (3). p. 239-249.
- O'Conneide, C. 2005. Age discrimination and European Law. Luxembourg. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg. p. 58. ISBN 92-894-9698-3.

- Odendaal, J. 2007. Zvířata a naše mentální zdraví. Brázda. Praha. 176 s. ISBN: 978-80-209-0356-3.
- Parish-Plass, N., Child, C. 2008. Animal-assisted therapy with children suffering from insecure attachment due to abuse and neglect: a method to lower the risk of intergenerational transmission of abuse?. *Psychol Psychiatry*. 13 (1). 7-30.
- Schantz, P. M. 1990. Preventing potential health hazards incidental to the use of pets in therapy. *Anthrozoos*. 4 (1). 14-22.
- Slowik, J. 2010. Komunikace s lidmi s postižením. Portál. Praha. 160 s. ISBN: 978-80-7367-691-9.
- Tichá, V. 2007a. Delfinoterapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 290-291. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Tichá, V. 2007b. Legislativní úprava týkající se praktikování zooterapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 47. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Tichá, V. 2007c. Canisterapie. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 60-70. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Vágnerová, M. 2008. Psychopatologie pro pomáhající profese. Portál. Praha. 872 s. ISBN: 978-80-262-0225-7.
- Vašíček, M. 1980. Papoušci nového světa. Svěpomoc. Praha. 228 s. ISBN: 38-006-80.
- Velemínský, M. 2007. Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. 335 s. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Veselovský, Z. 2001. Obecná ornitologie. Academia. Praha. 356 s. ISBN: 80-200-0857-8.
- Veselovský, Z. 2008. Etologie Biologie chování zvířat. Academia. Praha. 408 s. ISBN: 80-200-0857-8.
- Vízdalová, H. 2007. Hipoterapie v systému hiporehabilitace. In: Velemínský, M. (ed.). Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Dona. České Budějovice. s. 282-289. ISBN: 978-80-7322-109-6.
- Worrall, L. E., Hickson, L. M. 2003. Communication Disability in Aging: Communication disability in aging: from prevention to intervention. Clifton Park . NY. Delmar Learning.
- Zámečková, J. 2013. Ornitoterapie aneb papoušci jako lék. *Papoušci*. 13 (4). 253-255.
- Anonym, 2005. Introduction to animal assisted activities and therapies [online]. Bellevue. 2005 [cit. 2006-12-10]. Dostupné z <<http://www.deltasociety.org/AnimalsAAAAbout.htm>>.
- Anonym, 2008. Klub sokolníků ČMMJ [online]. Praha. 2008. [cit. 2014-02-14]. Dostupné z <<http://www.sokolnictvi.net/>>.

Anonym, 2014a. Hiporehabilitace [online]. Brno. 2014a [cit. 2014-02-14]. Dostupné z <<http://www.hiporehabilitace-cr.com/>>.

Anonym. 2014b, o.s. Elva help [online]. Liberec. 2014 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z <<http://www.elvahelp.estranky.cz/>>.

Tvrdá, A. Pigeon-pet/Holub domácí [online]. Liberec. 2014 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z <<http://www.pigeonpet.estranky.cz/>>.

Straka, M. Dravci u nás [online]. Liberec. 2014 [cit. 2014-02-14]. Dostupné z <<http://www.dravci.unas.cz/>>.

6 Přílohy

6.1 Seznam příloh

- Obr. č. 1. Ornitoterapeutický holub Supík z organizace ELVA HELP o.s.
- Obr. č. 2. Detail holuba Supíka v ptačím postrojku
- Obr. č. 3. Ornitoterapeutický kohout Pepík z organizace ELVA HELP o.s.
- Obr. č. 4. Kohout Pepík si bere zrní
- Obr. č. 7 Pomůcky pro ornitoterapii
- Obr. č. 8 Kohout Pepík z ELVA HELP o.s.
- Obr. č. 8. Kohout Pepík v přepravní tašce
- Obr. č. 9. Kohout Pepík při ornitoterapii
- Obr. č. 10. Vnitřní voliéra pro andulky v Domově seniorů Františkov
- Obr. č. 11. Vnitřní voliéra v Domově senior Františkov
- Obr. č. 12. Andulky v Domově seniorů Františkov
- Obr. č. 13. Mládě žaka kongu
- Obr. č. 14. Socializace mláděte papouška
- Obr. č. 15. Papoušek žako kongu

6.2 Přílohy

Obr. č. 1. Ornitoterapeutický holub Supík z organizace ELVA HELP o.s.

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 2. Detail holuba Supíka v ptačím postrojku

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 3. Ornitoterapeutický kohout Pepík z organizace ELVA HELP o.p.
Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 4. Kohout Pepík si bere zrní
Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 5. Pomůcky pro ornitoterapii

Autor: Anna Gergelová (Autor BP)

Obr. č. 6. Kohout Pepík z ELVA HELP o.p.

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 7. Kohout Pepík v přepravní tašce

Autor: Anna Gergelová (Autor BP)

Obr. č. 8. Kohout Pepík při ornitoterapii

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 9. Vnitřní voliéra pro andulky v Domově seniorů Františkov
Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 10. Vnitřní voliéra v Domově senior Františkov
Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 11. Andulky v Domově seniorů Františkov

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 12. Mládě žaka konga

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 13. Socializace mláděte papouška

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

Obr. č. 14. Papoušek žako kongo

Autor: Anna Gergelová (autor BP)

